

Taas juhlitaan Unkarin vuoden 1956 kansannousua

Örs Csete & Gábor Richly: Vuoden 1956 kasvoja ja kohtaloita. Unkarilaisia ja suomalaisia. 1956-os arcok és sorsok. Magyarok és finnek. Docendo 2016. 160 s. ISBN 978-952-291-303-6.

Unkarin kansannousun – unkarilaisittain ylevästi valankumouksen ja vapaustaistelun – 60-vuotismuiston juhlallisuuksia vietettiin 23.10.2016. Niihin valmistauduttiin Unkarissa lähes yhtä suuressa skaalassa kuin 50-vuotisjuhlallisuuksiin kymmenen vuotta sitten. Juhlinnan julkinen sanoma ja merkityssisältö olivat kuitenkin erisävyiset. Vuonna 2006 tärkeintä oli kansannousun traagisten tapahtumien kattava dokumentointi ja perinpohjaisen tutkimustiedon esittäminen, mistä länsimaisellekin oppineelle yhteisölle suunnattuina, erinomaisina osoituksina ovat kattavat englanninkieliset yleisesitykset ja dokumentaarinen historia¹. Tällä

1. Csaba Békés, Malcolm Byrne & János M. Rainer (toim.) *The 1956 Hungarian Revolution. A History in Documents*. CEU Press 2002; Lee Congdon, Béla K. Király & Károly Nagy (toim.) *1956. The Hungarian Revolution and War for Independence*. Columbia University Press 2006. Unkarissa kattavin yleisesitys on Szokolcsai Attila (toim.) *1956*. Osiris 2006. Ks. myös *Krónika 1956*. Kossuth Kiadó 2006.

kertaa äänenpaino oli vuoden 1956 muistamisessa ja muiston kollektiivisessa vaalimisessa. Nyt vuoden 1956 historiasta tehtiin Unkarin hallituksen tuella kansallinen muistomerkki.²

Suomessa Unkarin kansannousua seurattiin aluksi toiveikkaina, neuvostointervention alettua henkeä pidätellen ja järkyttyneinä. Valtiojohtomme koetti toimia välittäjänäkin, jotta verenvuodatus olisi vältetty. Laajojen kansalaispiirien sympatiat olivat Suomea talvisodan aikana auttaneen ‘veljuskansan’ puolella ja erilaista solidaarisuus- ja avustustoimintaa järjestettiin ripeästi. Mikään ei kuitenkaan voinut kansannousua pelastaa. Suurvallat näet sanelivat Unkarin ‘kohtalon’: Yhdysvallat oli lokakuun lopussa tiedottanut Neuvostoliitolle, ettei se puutu sen etupiiriin kriisiin, jos se puolestaan luopuu tukemasta Egyptiä Suezin kriisissä. Tosin Yhdysvalloilla eikä muillakaan Länsimailla ollut valmiutta ryhtyä sotatoimiin. Eisenhower oli todennut Unkarin olevan yhtä luoksepääsemättömissä kuin Tiibet.³ Traagiseksi tilanteen teki sekin, että Unkarissa ja Suomessa uskottiin Lännen apuun. Suomalaisille kyse oli sukulaiskansan vapauden, unkarilaisille itselleen 20. vuosisadan jaloimman vallankumouksen puolustamisesta. Juuri sellaisena se näyttäytyy myös tänä päivänä hyvin monelle unkarilaiselle, erityisesti niille, jotka sen kokeneina, sen puolesta taistelleina ovat yhä elossa. Unkarin Kulttuuri- ja Tiedekeskuksen unkarilaisten säätiöiden tuella kokoama ja toimittama, suomen- ja unkarinkielinen teos *1956: Vuoden 1956 kasvoja ja kohtaloita – unkarilaisia ja suomalaisia* (2016) tuo eteemme tuon tragedian nahoissaan tunteneita, sen muiston uhmakkaasti sisäistäneitä vallankumouksellisia ja heidän nostalgisen sympaattisia ja teoistaan ylpeitä suomalaisia ystäviään.

Otsikon ”Kasvoja ja kohtaloita” nostaa esiin teoksen ihmisläheisyyden: sen 124-sivuinen alkupuoli on omistettu viidelletoista kansannousuun osallistuneelle ja kolmelletoista sitä eri tavoin tukeneelle suomalaiselle. Kaikkien henkilöiden kasvokuvat kansannousun ajalta – nuorin heistä 13-vuotias katutaistelija – ja nykyajasta on aseteltu näyttävästi vierekkäisille sivuille. Kukin henkilö esitellään ensin lyhyesti ja sitten he saavat kertoa oman vuoden 1956 tarinansa. Teoksen toinen toimittaja, 20 vuotta kansannousijoita kuvannut ja haastatellut Örs Csete on kirjan puolivälin paikkeilla omakuussa aurinkolasit päässä ja kädet poskilla

– poseerauksen tulkinta jää lukijalle. Kuvat on valikoitu hänen Kulttuuri- ja Tiedekeskuksessa vuosi sitten pidetystä valokuvanäyttelystä. Teoksen kolmekymmentäsivuisessa loppuosassa Kulttuuri- ja Tiedekeskuksen johtaja, historioitsija Gábor Richly, joka on muun muassa selvittänyt talvisotaan lähteneen unkarilaisen vapaaehtoispataljoonan vaiheet⁴, taustoittaa asiantuntevasti Unkarin ja Suomen toisen maailmansodan jälkeiset erillistiet. Richly käsittelee muun muassa sitä, miten eri tavoin sosialismi ja maiden geopoliittiset asemat voitiin tuolloin ymmärtää. Lisäksi hän käy läpi kansannousun tapahtumat, suomalaisten reaktiot, solidaarisuustapahtumat ja avustustoimet. Lopuksi Richly osoittaa epäonnistuneen kansannousun ‘voittaneen’ kovan linjan stalinismin, kun se osaltaan paljasti järjestelmän syvästi epäinhimillisen luonteen. Kovakantiseen, suurikokoiseen teokseen on lisätietoa hakevan lukijan mieliksi liitetty kansannousun ja suomalaisten solidaarisuusaktioiden tapahtumakronologia ja joukko aihetta valaisevaa kirjallisuutta. Sen ulkoasu on huolellista, korkealaatuista työtä, ja sinimusta kansikuva vetää potentiaalista lukijaa puoleensa.

Teoksessa puhuvat vuoroin unkarilaiset ja suomalaiset. Melkein kaikki unkarilaiset ovat joko edesmenneitä tai eläkkeellä olevia kansannousun katutaistelijoita. Heistä useimmat, joukossa myös kolme naista, olivat saaneet kansannousun jälkeisissä oikeudenkäynneissä kuolemantuomioita, joita sitten muutettiin joko elinkautisiksi tai pitkiksi vankeustuomioiksi. Myös valankumoukselliset toimittajat, kuten *Igazság* (Totuus) -lehden Gyula Obersovszky, saivat kovia tuomioita – heidän aatemaailmastaan teoksessa olisi saanut kertoa enemmänkin. Jotkut vapautuivat niin sanotun yleisen armahduksen yhteydessä vuonna 1963 tai myöhemmin vuonna 1970. Eräät kituivat ennen vapautumistaan kuolemanleireillä satojakin päiviä kuten Maria Wittner 200 päivää. Joukossa on myös vuonna 1957 ulkomaille paenneita, yksi heistä tuli Suomeenkin ja otti sen uudeksi kotimaakseen. Sen sijaan esitellyt suomalaiset edustavat erilaisia sosiaalisia taustoja, elämäntapoja ja ammattikuntia. On taitelija- ja kirjallisia piirejä edustavia henkilöitä, jotka tunsivat tarvetta myötätuntonsa ilmaisuun. Teokseen onkin lainattu Pentti Holapan Ennen jääkautta -runo, jonka *Helsingin Sanomat* julkaisi vuoden 1956 marraskuun alussa 11 muun

2. Ks. Gyáni Gábor, *Történelem mint emlékmű*. Kalligram 2016, 243–257.

3. Anssi Halmesvirta & Heino Nyssönen, *Unkarin kansannousu 1956*. WSOY 2006, 74.

4. Gábor Richly, *Veli veljen puolesta. Talvisota ja Unkari*. Docendo 2015.

sympatiarunon joukossa. Muidenkin runoja olisi teokseen mahtunut. Tietokirjailija Reima T. A. Luoto esiintyy teoksessa vuonna 2006 ilmestyneen *Unkari 1956* -teoksensa kanssa. Myös Einojuhani Rautavaaran Kaihos-oopperan tiedetään saaneen inspiraationsa kansannoususta. Petöfin vallankumousrunoja lausuttiin ja radiosta kuultiin unkarilaisia kuunnelmia ja Kossuthradion uutisia. Ylioppilaat osoittivat mieltä tai kirjoittivat Suomen virallista vaikenemislinjaa vastaan, järjestivät tapahtumia, keräyksiä ja muuta vapaaehtoistoimintaa. Rahaa, loppuja, sidetarpeita ja verta luovutettiin Punaisen Ristin välityksellä Unkariin.

Teoksessa ei ole kyse minkään vapaustaistelija-pantehonin pystyttämisestä, vaan kunnianosoituksesta sortojärjestelmästä tarpeeseen saaneille, vaatimattomista työläis- ja älymystöpiireistä nousseille unkarilaisille ja heidän puolellaan seisneille suomalaisille. Mitään ajankohtaista, suoranaista viittausta Viktor Orbánin hallituksen harjoittamaan nationalistiseen historiapolitiikkaan ei siitä löydy, vaikka sen henki onkin sortavasta sosialismista vapautumisen läpitunkema. Sen haastateluista ei myöskään kuulu se syvä traumaattisuus, mikä vuotta 1956 tunnetumpien tragedioiden, kuten Trianonin (1920) menetysten tai holokaustin muistamisesta yhä kuuluu.⁵ Kansannousuun osallistuneiden tarinoiden äänensävy on paikoin sarkastisen kuiva, jopa hirtehisuumorin täyteinen, esimerkiksi, kun kuulustelijan muistetaan sanoneen kuolemaantuomituille: "Olet tehnyt sellaisia rikoksia, että sinut voitaisiin tuomita kolmeen kertaan hirtettäväksi", ja tuomitun vastauksen: "Siinä tapauksessa jakaisin mielelläni tuomion: yksi köysi kaulaan, yksi jalkaan ja kolmas vyötäisilleni". 'Kohtaloon' oli henkisesti valmistauduttu.

Kaiken kaikkiaan julkisen historian kategoriaan luetava teos on hyvin toimiva kompositio kuva-, muistelmaj- ja tietoteosta ja sellaisena ketä tahansa (mikro)historiajanoista lukijaa kiinnostava. Siinä näyttäytyy konkreettisella tavalla, miten radikalisoituneet yksilöt tahtovat, mutta eivät kuitenkaan voi kylmän sodan ajan *Realpolitikin* maailmassa vaikuttaa historian kulkuun, vaan joutuvat kärsimään ratkaisuisistaan. Teoksessa ei mainita sitä tosiasiaa, että 'vallankumoukselli-

set' olivat lopulta varsin pieni vähemmistö unkarilaisista suuren enemmistön pysytellessä kotonaan. Monet jäivät syrjään siksi, että he pitivät vapauden saavuttamista illuusiona. Suomen asuinhoitajan mielestä taisteluun ryhtyminen ylivoimaa vastaan oli unkarilaisille tyyppillistä todellisuudentajun puutetta.⁶ Vastaaventyylinen, unkarilaisten riskejä kaihtamatonta omatoimisuutta uhkuva teos on Antal Ruprechtin vuonna 2003 toimittama *Magyar önkentések a téli háborúban* (Unkarilaiset vapaaehtoiset talvisodassa). Valitettavasti sitä ei ole suomeksi saatavilla.

ANSSI HALMESVIRTA, DOSENTTI, D.PHIL.
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

5. Vrt. Hannu Salmi, Menneisyyskokemuksista hyödykkeitä. Historiakulttuurin muodot. Teoksessa Jorma Kalela & Ilari Lindroos (toim.) *Jokapäiväinen historia*. Tietolipas 177. SKS 2001, 138.

6. Anssi Halmesvirta, Unkarilaisia illuusioita ja reaali-politiikkaa. Vuoden 1956 kansannousu Suomen Budapestin lähettilään silmin. *Hungarologische Beiträge* 11 (1998), 134–135.